

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวเคราะห์ภาพสะท้อนสังคมไทยในเรื่องสั้นรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด พ.ศ. 2552-2556 ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าข้อมูลเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องตามโครงสร้างต่อไปนี้

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคม

2.1.1 สังคมมีอิทธิพลต่อวรรณกรรม

2.1.2 วรรณกรรมเป็นภาพสะท้อนของสังคม

2.1.3 วรรณกรรมมีอิทธิพลต่อสังคม

2.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับเรื่องสั้น

2.2.1 ความหมายของเรื่องสั้น

2.2.2 ลักษณะและประเภทของเรื่องสั้น

2.2.3 องค์ประกอบของเรื่องสั้น

2.3 ความรู้เกี่ยวกับรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.4.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมกับสังคม

2.4.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมที่ได้รางวัล

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคม

2.1.1 สังคมมีอิทธิพลต่อวรรณกรรม

ตรีศิลป์ บุญขจร (2547 : 6) กล่าวว่า นักเขียนอยู่ในสังคมย่อมได้รับอิทธิพลจากสังคม ทั้งด้านวรรณกรรมที่เขาฟังหรืออ่าน ขนบประเพณีที่เขาพบเห็น ศาสนา ปรัชญา และการเมืองที่พบเจอ สภาพการณ์ของปัจจัยเหล่านี้ย่อมเป็นสิ่งกำหนดโลกทัศน์ (ทรรศนะที่มีต่อโลก) และชีวิตทัศน์ (ทรรศนะที่มีต่อชีวิต) ของเขา การพิจารณาอิทธิพลของสังคมต่อนักเขียน ควรให้ความสนใจว่านักเขียนได้รับอิทธิพลต่อสังคมมาอย่างไร และเขามีท่าทีสนองตอบต่ออิทธิพลเหล่านั้นอย่างไร อิทธิพลของสังคมที่มีต่อวรรณกรรมยังเป็นไปได้ในอีกลักษณะหนึ่งคือ สภาพเศรษฐกิจและการเมืองกำหนดแนวโน้มของวรรณกรรม ปัจจัยทางเศรษฐกิจอาจทำให้นักเขียนต้องเขียนตามใจผู้อ่าน หรือตามใจเจ้าของสำนักพิมพ์ ส่วนด้านการเมือง การจำกัดขอบเขตในการแสดงความคิดเห็นก็เป็นการ บั่นทอนเสรีภาพของนักเขียน ฐานะของนักเขียนในสังคมจึงเป็นสิ่งที่ควรสนใจ นักเขียนที่ดีจะปลดปล่อยตนเองให้เป็นอิสระจากการบีบบังคับทางเศรษฐกิจ Lucien Goldman นักวิจารณ์วรรณกรรมที่มีชื่อเสียงคนหนึ่งเรียกนักเขียนที่ตกอยู่ใต้อิทธิพลทางสังคมว่า “นักเขียนชั้นสอง”

พิชัย ศรีภูไฟ (2542 : 57-58) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคมว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคมและเป็นผู้สร้างวรรณกรรมนั้น มนุษย์ในสังคมหนึ่ง ๆ จะบันทึกเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมแต่ละยุคแต่ละสมัยไว้อย่างละเอียด ดังนั้น วรรณกรรมจึงมีความสัมพันธ์กับสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ หนังสือมีอิทธิพลในการเสริมสร้างทัศนคติต่อบุคคลในสังคม ซึ่งมีผลในการเปลี่ยนแปลงลักษณะสังคมได้ ในทางกลับกัน สังคมก็มีอิทธิพลต่อหนังสือ เพราะนักเขียนซึ่งเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมต้องใส่ใจในเหตุการณ์บ้านเมือง ดังนั้น ความคิดเห็นความรู้สึกที่นักเขียนมีส่วนร่วมสมัย ก็จะแสดงออกในเนื้อหาของหนังสือ หนังสือกับสังคมจึงมีบทบาทและอิทธิพลต่อกัน

ธานีวัฒน์ บุญโต (2542 : ง) กล่าวว่า สังคมมีอิทธิพลต่อวรรณกรรม หรือนักเขียนในฐานะเป็นแหล่งรวมชีวิต วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ ซึ่งนักเขียนย่อมนำไปเป็นวัตถุดิบในการเขียนเสมอ และงานเขียนจะมีลักษณะเนื้อหา รูปแบบอย่างไร ขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญทางสังคมว่าขณะนั้นสภาพสังคมเป็นอย่างไร คนในสังคมประสงค์จะอ่านเรื่องราวประเภทใด ผู้เขียนก็ต้องสร้างงานนั้นเพื่อสนองความปรารถนาของผู้อ่านอยู่เสมอ อิทธิพลของสังคมที่มีต่อวรรณกรรมนั้นมีทั้งภายในและภายนอก คือ ทั้งเรื่องของรูปธรรม เช่น การแต่งกาย พฤติกรรมต่าง ๆ และอิทธิพลภายในนั่นคือ ความรู้สึกนึกคิดของคนในสังคมที่มีต่อแนวความคิดของนักเขียน และโดยทั่วไปแล้ว สังคมมักจะมีอิทธิพลต่อวรรณกรรม สังคมมีส่วนกระตุ้นหรือบังคับทั้งทางตรงและทางอ้อม ให้วรรณกรรมเดินไปในทิศทางที่สังคมกำหนด ลักษณะของวรรณกรรม แนวโน้มของวรรณกรรม ตลอดจนคุณค่าหรือความไร้สาระของวรรณกรรม ก็ด้วยอิทธิพลของสังคมที่แฝงเร้นอยู่ทั้งนั้น

วิภา กงกะนันทน์ (2533 : 72) กล่าวว่าสังคมและวัฒนธรรมเป็นวัตถุดิบประการหนึ่งที่กวีหรือนักประพันธ์เลือกมาปรุงแต่งให้เป็นวรรณคดีว่า สังคมและวัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อวรรณคดีมาก ประการแรกคือ ผู้สร้างวรรณคดีเป็นผลผลิตอย่างหนึ่งของสังคมและวัฒนธรรม ประการที่สอง ผู้อ่านก็เป็นผลผลิตอย่างหนึ่งของสังคมและวัฒนธรรมด้วยเช่นกัน ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคมจึงใกล้ชิดราวกับจะแยกออกจากกันไม่ได้ และเป็นเรื่องที่นักศึกษาวรรณคดีจะต้องคำนึงถึงเสมอ ยิ่งเมื่อพิจารณาสังคมและวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นแหล่งของวัตถุดิบแล้ว เราจะพบว่านักเขียนบันเทิงคดีร้อยแก้วสมัยใหม่ โดยเฉพาะนักเขียนเรื่องสั้นและนวนิยาย มักนำวัตถุดิบมาจากวัฒนธรรมที่มีต่อตัวนักเขียน

สรุปได้ว่า สังคมเป็นจุดกำเนิดของวรรณกรรมและมีอิทธิพลต่อวรรณกรรม เพราะสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมนั้น ๆ รวมทั้งสภาพความเป็นอยู่ ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ ตลอดจนขนบธรรมเนียมของผู้ร่วมสังคมหรือแม้กระทั่งความคิดเห็น ความนึกคิด ความรู้สึกของมนุษย์ มักจะทำให้ผู้เขียนนำมาบันทึกไว้ในหนังสือ โดยผ่านวิธีการเขียนหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญทางสังคมว่าขณะนั้นสภาพสังคมเป็นอย่างไร คนในสังคมประสงค์จะอ่านเรื่องราวประเภทใด ผู้เขียนก็ต้องสร้างงานนั้นเพื่อสนองความปรารถนาของผู้อ่านอยู่เสมอ

2.1.2 วรรณกรรมเป็นภาพสะท้อนของสังคม

อิงอร สุพันธ์วณิช (2547 : คำนำ) กล่าวว่า วรรณกรรมกับสังคมมีความเกี่ยวข้องกันหลายลักษณะ คือ วรรณกรรมจะสะท้อนสังคมให้เราทราบว่าเกิดสิ่งใด ๆ ขึ้นในสังคมขณะนั้น ในขณะที่สังคมอาจมีอิทธิพลต่อวรรณกรรมได้ และวรรณกรรมก็อาจส่งอิทธิพลต่อสังคมได้เช่นกัน แต่ส่วนใหญ่แล้ว วรรณกรรมจะเป็นเครื่องสะท้อนสังคมได้ดี ในที่นี้ผู้เขียนเลือกตัวอย่างจากนวนิยาย เพราะมีขนาดยาวพอที่จะสะท้อนเรื่องได้มากมาย

ตรีศิลป์ บุญขจร (2547 : 5-6) วรรณกรรมเป็นภาพสะท้อนของสังคมทั้งในด้านรูปธรรมและนามธรรม ด้านรูปธรรม หมายถึง เหตุการณ์ทั่วไปที่เกิดขึ้นในสังคม ส่วนด้านนามธรรมหมายถึง ค่านิยมในชีวิตจิตใจของคนในสังคม ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดของผู้เขียน ดังนั้น วรรณกรรมจึงเป็นการตอบสนองทั้งทางด้านการกระทำและความคิดของมนุษย์ต่อสังคม นักเขียนบางคนมีความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นอย่างมาก เขาจะสะท้อนความปรารถนาที่จะปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้น วรรณกรรมของเขาช่วยให้เห็นสิ่งที่เรียกว่าอุดมการณ์ ซึ่งอาจจะเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองก็ได้ อุดมการณ์ที่สะท้อนในวรรณกรรมอาจเป็นไปได้ทั้งสองลักษณะ คือลักษณะแรก ผู้เขียนมีได้ตั้งใจ แต่พิจารณาได้จากโลกทัศน์และชีวิตทัศน์ของเขา ลักษณะที่สอง ผู้เขียนจงใจหยิบยกอุดมการณ์มาเป็นเนื้อหาของวรรณกรรม ดังนั้น การพิจารณาวรรณกรรมในฐานะเป็นภาพสะท้อนของสังคม จึงควรให้ความสำคัญกับตัววรรณกรรม และกลวิธีในการเสนออุดมการณ์ที่อาจปรากฏในวรรณกรรมชิ้นนั้น ๆ ด้วยวรรณคดีกับชีวิต วรรณคดีกับสังคม

รัฐจวน อินทรกำแหง (2539 : 28-33) ได้แสดงความคิดเห็นว่า ศิลปะวรรณกรรมและสังคมมีความสัมพันธ์กัน โดยวรรณคดีเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมสะท้อนถึงชีวิตมนุษย์ในสังคม วรรณคดีจึงไม่ใช่สิ่งที่ล่องลอยอยู่กลางเวหา แต่เป็นสิ่งที่ต้องสัมผัสกับชีวิต สะท้อนชีวิตและสรุปบทเรียนให้กับชีวิตที่มีส่วนหนุนช่วยเปลี่ยนแปลงเพื่อสิ่งที่ดียิ่งขึ้นของชีวิตมนุษย์ วรรณคดีจึงเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงสังคมตามความเป็นจริงสำแดงออก ซึ่งความเป็นจริงและบันทึกความเป็นจริง

สิริรัตน์ พุ่มเกิด (2538 : 9) กล่าวว่า วรรณกรรมทำหน้าที่ในการสื่อสารทางสังคม เมื่อมีความเปลี่ยนแปลงทางสังคมก็ดี หรือความเปลี่ยนแปลงในด้านของการสื่อสารทางสังคมก็ดี ย่อมจะต้องมีผลกระทบต่อวรรณกรรม และอาจนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงทางวรรณกรรมได้ด้วย วรรณกรรมเป็นงานสร้างสรรค์ของมนุษย์ จึงมีความสัมพันธ์กับสังคมและสิ่งแวดล้อม เพราะสังคมและสิ่งแวดล้อมย่อมมีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดของผู้สร้างสรรค์วรรณกรรมและแสดงออกในบางส่วนของวรรณกรรม จึงอาจกล่าวได้ว่า วรรณกรรมเป็นงานที่อยู่ใต้อิทธิพลของเงื่อนไข และปัจจัยต่าง ๆ ของสังคม ทั้งรูปแบบและเนื้อหาของวรรณกรรมย่อมผูกพันอยู่กับสังคม เป็นปัจจัยที่เอื้อแก่กันและกัน

ไพโรจน์ บุญประกอบ (2526) กล่าวว่าวรรณกรรมเป็นกระจกสะท้อนความเป็นไปของสังคม เป็นคั่นฉ่องแห่งยุคสมัย การศึกษาสภาพสังคมในยุคใดสมัยใดก็ตาม จำเป็นต้องศึกษาวรรณกรรม

ในยุคนั้นด้วย จึงจะได้ข้อสรุปซึ่งมีลักษณะรอบด้านและสมบูรณ์ ทั้งนี้เพราะนักเขียนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม อยู่ในข่ายล้อมของสังคม เมื่อนักเขียนสร้างวรรณกรรมก็สะท้อนภาพสังคมออกมา ทั้งโดยเจตนาและไม่เจตนา นวนิยายจึงเป็นที่สนใจของนักวิจัยต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง

จากการค้นคว้าสรุปได้ว่า วรรณกรรมเป็นงานสร้างสรรค์ของมนุษย์ ผูกพันอยู่กับสังคมมาโดยตลอด ซึ่งทำหน้าที่เป็นกระจกสะท้อนภาพสังคมของแต่ละยุคแต่ละสมัยในเหตุการณ์และสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น โดยจะมีผู้แต่งบันทึกไว้ทั้งในทางตรงและทางอ้อม ซึ่งจะสะท้อนให้ผู้อ่านเห็นถึงสภาพแวดล้อม การดำเนินชีวิต คุณภาพของสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม รวมทั้งเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ในช่วงเวลาตามลำดับ

2.1.3 วรรณกรรมมีอิทธิพลต่อสังคม

สังคมจะมีอิทธิพลต่อวรรณกรรม เพราะสังคมมีส่วนกระตุ้น หรือบังคับทั้งทางตรงและทางอ้อมให้วรรณกรรมเดินไปในทิศทางที่สังคมกำหนด เวลาเดียวกัน ลักษณะและแนวโน้มตลอดจนคุณค่าหรือความไร้สาระของวรรณกรรม ก็มีอิทธิพลของสังคมที่แฝงเร้นอยู่ด้วย

ตรีศิลป์ บุญขจร (2547 : 7-8) กล่าวว่า นักเขียนที่ยิ่งใหญ่ นอกจากจะเป็นผู้มีพรสวรรค์ในการสร้างสรรค์วรรณกรรมให้มีชีวิต โนม่น้าวจิตใจผู้อ่านแล้วยังเป็นผู้มีทัศนะกว้างไกลกว่าคนธรรมดา ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นเพราะเขามีความเข้าใจและเข้าถึงสภาพของมนุษย์และสังคม สามารถเข้าใจโลกและมองสภาพความเป็นจริงได้ลึกกว่าคนทั่วไป มองเห็นด้วยทัศนะที่กว้างไกลและลุ่มลึก ภาพที่เขาให้จึงเป็นจริงยิ่งกว่าความเป็นจริง เพราะเป็นแก่นแท้ที่กลั่นกรองแล้วของความเป็นจริง ด้วยเหตุนี้วรรณกรรมที่ยิ่งใหญ่จึงเป็นอมตะ เพราะไม่เพียงแต่จะเสนอภาพปัจจุบันอย่างถึงแก่นของความเป็นจริงเท่านั้น แต่ยังสามารถคาดคะเนความเป็นไปได้ในอนาคตได้อีกด้วย อิทธิพลของวรรณกรรมต่อสังคมอาจเป็นไปได้ทั้งด้านอิทธิพลภายนอก เช่น การแต่งกาย หรือการกระทำตามอย่างในวรรณกรรม และอิทธิพลภายในคือ อิทธิพลทางความคิด การสร้างค่านิยมรวมทั้งความรู้สึกนึกคิด

สมพร มั่นตะสูตร (2524 : 16) สรุปแนวคิดด้านความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคมว่ามี 4 ลักษณะดังนี้

1. ชีวิตและสังคมเป็นจุดกำเนิดของวรรณกรรม และวรรณกรรมมีส่วนพัฒนาแนวทางของสังคมการดำเนินและวิธีการแก้ไขของเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม
2. วรรณกรรมเป็นกระจกส่องภาพของสังคมในแต่ละยุค และบันทึกไว้เป็นหลักฐานเพื่อให้คนรุ่นหลังได้มองเห็นชีวิตในบางแง่มุมที่ประวัติศาสตร์มิได้บันทึกไว้
3. บทบาทของวรรณคดีหรือวรรณกรรมมีอิทธิพลต่อสังคม หมายถึง ผู้สร้างผลงานวรรณกรรมมีเป้าหมายในการสร้างวรรณกรรม เพื่อสนับสนุนส่งเสริมระบบสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง อย่างที่กล่าวถึง ปัจจัยกว้าง ๆ ที่ทำให้เกิดนวนิยาย มีสังคม มนุษย์ ธรรมชาติเป็นต้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ใกล้ชิดกับคนเรา สิ่งเหล่านี้ ทำให้คนเราเกิดความรู้สึก ได้รับประสบการณ์พบกับปัญหาต่าง ๆ

4. สังคมมีอิทธิพลต่อวรรณกรรมหรือนักเขียนในฐานะที่เป็นแหล่งรวมชีวิตวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ ซึ่งนักเขียนย่อมจะนำไปเป็นวัตถุดิบในการเขียน เสมอและงานเขียนจะมีลักษณะเนื้อหา

สรุปได้ว่า วรรณกรรมมีอิทธิพลต่อสังคม เพราะผู้เขียนวรรณกรรมได้แทรกทัศนคติ และมุมมองของตนเองลงในงานเขียน ซึ่งทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจและนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้ รวมถึงมีส่วนร่วมในการแบ่งปันความรู้ เพื่อเป็นแนวทางและแบบอย่างให้กับผู้อื่นในการยกระดับชีวิต และมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมให้ดียิ่งขึ้น

จากการศึกษาค้นคว้าสรุปได้ว่า วรรณกรรมกับสังคมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด สังคมมีอิทธิพลต่อวรรณกรรมทั้งในด้านภาษา รูปแบบ การประพันธ์ รวมทั้งการกำหนดเนื้อหา และแนวคิดของเรื่อง เพราะผู้เขียนซึ่งเป็นสมาชิกในสังคมย่อมนำประสบการณ์หรือความรู้สึกนึกคิดที่ได้จากสังคม มาปรุงแต่งในงานประพันธ์และในเวลาเดียวกัน วรรณกรรมก็สามารถสะท้อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมได้โดยผ่านวรรณกรรม และวรรณกรรมก็มีอิทธิพลต่อสังคม เพราะวรรณกรรมซึ่งเป็นผลิตผลของสังคมสามารถชี้้นำให้คนในสังคมยอมรับและปฏิบัติตาม ช่วยสร้างสรรค์สังคมด้วยการปลูกฝังค่านิยม อุดมคติ ความเชื่อ และแบบอย่างให้แก่สังคม

2.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับเรื่องสั้น

2.2.1 ความหมายของเรื่องสั้น

โอกัส แก้วจำปา (2556 : 77) ได้กล่าวถึงความหมายของเรื่องสั้นว่าเป็นงานเขียนประเภทบันเทิงคดี เช่นเดียวกับ นวนิยาย ที่ไทยเราพัฒนามาจากการเขียนของชาวยุโรป ที่เรียกกันว่า Novel หรือ Novella ในภาษาโรมัน หากมีขนาดสั้น เรียกว่าเรื่องสั้น (Short story)

สุทัศน์ วงศ์กระบอกถาวร (2550 : 3) เรื่องสั้น หมายถึง วรรณกรรมร้อยแก้วประเภทบันเทิงคดีที่มีขนาดสั้น โครงเรื่องไม่ซับซ้อน มีตัวละครน้อย ใช้ฉากและเวลาจำกัด การดำเนินเรื่องจะผูกติดอยู่กับแก่นเรื่องซึ่งมีเพียงประการเดียว ส่วนใหญ่แล้วเรื่องสั้นควรจะต้องเป็นเรื่องที่อ่านได้ต่อเนื่องจากต้นจนจบภายในช่วงเวลาเดียว โดยทั่วไปใช้เวลาอ่านตั้งแต่ต้นจนจบรวดเดียวนั้นไม่น่าจะเกิน 1 ชั่วโมง

บุญยศ เสนอ ตรีวิเศษ (2550 : 159) กล่าวว่า เรื่องสั้น เป็นวรรณกรรมบันเทิงคดีประเภทเรื่องเล่า (Narrative Fiction) ซึ่งหมายถึง งานเขียนที่มีได้มุ่งเน้นข้อเท็จจริง แต่เป็นเรื่องที่แต่งขึ้นจากจินตนาการ

สุจิตรา จรจิตร (2547 : 84) ได้กล่าวถึงความหมายเรื่องสั้นว่า เป็นเรื่องเล่าที่ผู้ประพันธ์สมมติตัวละคร เหตุการณ์ และสถานที่ขึ้น แล้วนำมาผูกต่อเนื่องกันเข้า เรื่องสั้นควรเป็นเรื่องที่ประหยัดในทุก ๆ อย่าง คือ ตัวละคร เหตุการณ์ ความยาว และเวลาในการอ่าน

พัฒนจิรา จันทร์ดำ (2547 : 95) กล่าวว่า เรื่องสั้นเป็นสิ่งที่ผู้เขียนผูกเรื่องราวขึ้นมา โดยจำลองเรื่องจากภาพชีวิตของมนุษย์หรือสัตว์ อันเรียกได้ว่าเป็นศิลปะอย่างหนึ่ง ไม่มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัวว่าเรื่องสั้นจะสั้นเพียงใดจึงเป็นเรื่องสั้น เรื่องสั้นไม่จำเป็นต้องมีรูปแบบหรือกลวิธีการแต่งที่แน่นอนตายตัว

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546 : 975) ได้อธิบายความหมายของคำว่า เรื่องสั้น ว่าเป็นบันเทิงคดีร้อยแก้วรูปแบบหนึ่ง มีลักษณะคล้ายนวนิยายแต่สั้นกว่า โดยมีเหตุการณ์ในเรื่องและตัวละครน้อย มักจบแบบพลิกความหมายหรือจบแบบทิ้งให้คิด

ปราณี สุรสิทธิ์ (2541 : 389) สรุปความหมายของเรื่องสั้นว่า เป็นเรื่องสมมติแต่งขึ้นประกอบด้วยตัวละคร แสดงความขัดแย้งอย่างใดอย่างหนึ่งจนเกิดวิกฤติการณ์ที่มีเหตุสัมพันธ์ต่อเนื่องไปจนถึงจุดสุดยอดของเรื่อง และคลี่คลายเป็นผลอย่างหนึ่ง

ธิดา โมสิกรัตน์ (2539 : 698) ได้กล่าวถึงเรื่องสั้นว่า เป็นงานเขียนที่แต่งเป็นเรื่อง มีขนาดสั้น และมีโครงเรื่องซับซ้อน มีแก่นเรื่องเดียว โดยแสดงออกมาในวิกฤติการณ์เดียวของช่วงชีวิต ตัวละครมีตัวละครน้อย ใช้ฉากและเวลาจำกัด ลักษณะเด่นเหล่านี้ต้องนำไปสู่ความสมบูรณ์ในตัวเองของเรื่องสั้น ทำให้เรื่องสั้นมีลักษณะเสร็จสิ้นกระแสรวมในตัว

ไพโรจน์ บุญประกอบ (2539 : 36) กล่าวถึงเรื่องสั้นไว้ว่า เรื่องสั้นเป็นรูปแบบของงานเขียนบันเทิงคดีประเภทเรื่องเล่าที่ใช้ถ้อยคำน้อย แต่ดำเนินเรื่องรวดเร็ว มีจุดมุ่งหมายหลักหรือแก่นเรื่องเพียงอย่างเดียว นิยมให้มีตัวละครน้อย ใช้ฉากและเวลาจำกัด

สรุปได้ว่า เรื่องสั้นเป็นงานเขียนประเภทบันเทิงคดี มีลักษณะขนาดสั้น ใช้เวลาน้อยในการอ่าน ดำเนินเรื่องรวดเร็ว มีโครงเรื่องที่ไม่ซับซ้อน มีแก่นเรื่องเพียงอย่างเดียว และมีตัวละครน้อย ใช้ฉากจำกัด ปิดเรื่องอย่างคาดไม่ถึง และผู้เขียนจะถ่ายทอดความคิดเห็นและประสบการณ์ชีวิตของมนุษย์ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงสภาพสังคมในช่วงเวลานั้น

2.2.2 ลักษณะและประเภทของเรื่องสั้น

โอบัส แก้วจำปา (2556 : 77-78) ได้กล่าวถึงลักษณะของเรื่องสั้น มีดังนี้

1. เขียนจากจินตนาการที่สมจริง (Realistic) หมายถึง เรื่องราวที่ปรากฏในเรื่องที่นำมาเขียนมีลักษณะที่สมจริงทั้งตัวละคร ฉาก บทสนทนา พฤติกรรม ไม่ใช่เรื่องเพ้อฝัน
2. เขียนเพื่อแสดงความสำคัญ และมีความคิดสำคัญเพียงประเด็นเดียว หมายถึง ผู้เขียนมีเจตนา ให้ผู้อ่านรับรู้ถึงความคิดของผู้เขียน (Theme) เพียงความคิดเดียว โครงเรื่องจึงไม่ซับซ้อน ตัวละครมีน้อย และเท่าที่จำเป็น
3. เขียนโดยให้ดำเนินเรื่องรวดเร็ว หมายถึงต้องเขียนให้เรื่องราวดำเนินไปอย่างรวดเร็ว ไม่ต้องเขียนในสิ่งที่ไม่ได้สื่อถึงเจตนาของผู้เขียนให้ยืดเยื้อ เสียเวลาอ่าน ฉะนั้นทุกคำที่เขียนตัวละคร ทุกตัวที่ปรากฏต้องมีความหมาย และช่วยสนับสนุนเจตนาของผู้เขียนอย่างใดอย่างหนึ่งเสมอ

4. เขียนให้อ่านสนุก หมายถึง ผู้เขียนต้องสร้างความน่าสนใจให้อ่าน อ่านอย่าง ตื่นเต้น สนุกสนานตลอดเวลา ที่เรียกว่าเกิดอารมณ์ร่วม และชวนอ่าน

ไพโรจน์ บุญประกอบ (2539 : 39) กล่าวว่า เรื่องสั้นที่ดี ต้องมีลักษณะ 7 ประการดังนี้

1. เรื่องสั้นต้องมีพฤติการณ์สำคัญอันเป็นต้นเรื่องแต่เพียงอย่างเดียว
2. เรื่องสั้นต้องมีตัวละครที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในท้องเรื่องเพียงตัวเดียว
3. เรื่องสั้นต้องมีจินตนาการหรือมโนภาพให้อ่านเห็นคล้อยตามไปด้วย
4. เรื่องสั้นต้องมีโครงเรื่องหรือผูกเค้าเรื่องให้อ่านฉงนและสนใจ
5. เรื่องสั้นต้องเขียนอย่างกระชับรัดกุม
6. เรื่องสั้นต้องมีการจัดรูป ลำดับพฤติการณ์ให้มีชั้นเชิงชวนอ่าน
7. เรื่องสั้นต้องทำให้อ่านเกิดอารมณ์ความรู้สึกอย่างใดอย่างหนึ่ง

เถิง พันธุ์เถิงอมร (2541 : 222-225) ได้กล่าวว่า ลักษณะของเรื่องสั้นที่แตกต่างจาก บันเทิงคดีประเภทอื่นมีดังนี้

1. ความยาว เรื่องสั้นมีความยาวพอประมาณ มักกำหนดด้วยจำนวนคำ หรือด้วย ระยะเวลาในการอ่าน จำนวนคำที่กำหนดขึ้นมีตั้งแต่ต่ำสุด คือ จำนวน 1,000 คำ และสูงสุดจำนวน 12,000 คำ และใช้เวลาในการอ่านตั้งแต่ 5-50 นาที เรื่องความยาวควรกำหนดด้วยจำนวนคำ จะชัดเจนกว่ากำหนดด้วยเวลาอ่าน เพราะผู้อ่านแต่ละคนจะใช้เวลาอ่านไม่เท่ากัน เนื่องจากผู้อ่าน มีความสามารถในการอ่านไม่เหมือนกันนั่นเอง

2. เรื่องสั้นจะมีรูปแบบกะทัดรัด กระชับ บรรจุเนื้อหาละเอียด และมากพอสมควร ทุก ๆ บรรทัด ทุกคำพูด ทุกอาการของตัวละคร และรวมทั้งโครงสร้างของเรื่องสั้น ล้วนมีวัตถุประสงค์ ให้ข้อคิดบางสิ่งบางอย่างแก่ผู้อ่าน เรื่องสั้นจึงบรรจุเนื้อหาของเรื่องไว้ด้วยคำถ้อยคำที่จำกัด

3. ความเป็นเอกภาพ เรื่องสั้นจะสะท้อนเนื้อหาเพียงประการเดียว จึงทำให้เกิดผลต่อ ผู้อ่านเพียงอย่างเดียว และมีความคิดหลักของเรื่องเพียงด้านเดียว

4. การใช้ภาษา การใช้ภาษาในเรื่องสั้นมีลักษณะคล้ายการใช้ภาษาในนวนิยายคือ ใช้ภาษาเพื่อเล่าเหตุการณ์ บรรยายลักษณะของตัวละครและฉาก และภาษาที่ใช้ในบทสนทนาของ ตัวละคร

ประทีป เหมือนนิล (2523 : 40) ได้กล่าวถึงลักษณะของเรื่องสั้นไว้สรุปได้ดังนี้

1. มีโครงเรื่อง หมายถึง เป็นเรื่องที่มีการเปิดเรื่องในตอนต้น มีการคลี่คลายขยายเรื่อง โดยมีข้อขัดแย้งระหว่างตัวละคร เพื่อนำไปสู่จุดสุดยอดในตอนกลาง และมีการปิดเรื่องในตอนท้าย ซึ่งส่วนมากจะเป็นการปิดเรื่องชนิดที่ผู้อ่านคาดไม่ถึงด้วย จึงจะถึงว่าเป็นโครงเรื่องที่สมบูรณ์

2. มีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวและมีผลอย่างเดียว หมายถึง ในแต่ละโครงเรื่องนั้นจะต้อง กำหนดจุดมุ่งหมายและมุ่งแสดงผลของเรื่องออกมาเพียงอย่างเดียว

3. ใช้เวลาน้อย หมายถึง เวลาของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในโครงเรื่อง จะต้องกำหนดลงไปอย่างแน่ชัดให้จบลงในชั่วระยะเวลาสั้น ๆ เช่น หนึ่งชั่วโมงหรือหนึ่งวัน

4. ใช้ตัวละครน้อย หมายถึง ตัวละครที่มีบทบาทสำคัญ ควรมีได้ไม่เกิน 4-5 ตัว เพื่อให้การดำเนินเรื่องรวดเร็วและรวบรัดไปสู่จุดจบที่มุ่งหมาย

5. มีขนาดสั้น โดยปกติ จะถือว่าเรื่องสั้นขนาดมาตรฐานควรมีความประมาณ 4,000- 5,000 คำ

6. ต้องมีความแน่น หมายถึง การที่จะต้องใช้สำนวนโวหาร การสร้างฉาก ตัวละคร บทสนทนา ฯลฯ ให้กระชับรัดกุมและมีประโยชน์ต่อการดำเนินเรื่องมากที่สุด

จากการศึกษาค้นคว้าสรุปได้ว่า เรื่องสั้นจะมีลักษณะหลายอย่าง คือมีโครงเรื่องเพียงโครงเรื่องเดียว มีขนาดสั้น ดำเนินเรื่องอย่างกระชับรวดเร็ว เนื้อหาละเอียด มีแก่นเรื่องเพียงอย่างเดียว มีตัวละครน้อย และเป็นเอกภาพ นอกจากนี้ เรื่องสั้นยังสามารถแบ่งเป็นหลายประเภทตามเนื้อเรื่อง การสร้างลักษณะตัวละคร แนวคิดของเรื่อง

2.2.3 องค์ประกอบของเรื่องสั้น

โอบส์ แก้วจำปา (2556 : 78-79) ได้กล่าวถึงการเขียนเรื่องสั้น ต้องมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้ทุกเรื่องไป

1. แนวคิดสำคัญ หรือ แก่นเรื่อง (Theme) หมายถึง เจตนาของผู้เขียนที่ต้องการให้ผู้อ่านรับรู้เรื่องเดียวมีเพียงหนึ่งเจตนาเท่านั้น แต่ต้องเป็นความคิดที่สร้างสรรค์ (Creative) แปลกใหม่ มีคุณค่า

2. โครงเรื่อง (Plot) คือศิลปะในการลำดับเรื่องราวที่ผู้เขียนกำหนดขึ้น ซึ่งประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ คือ

2.1 จุดเปิดเรื่อง เป็นส่วนเริ่มต้นการนำเสนอเรื่อง ผู้เขียนต้องเลือกวิธีที่เหมาะสมกับแนวคิด เนื้อเรื่อง (Story) และความสนใจของผู้อ่าน ซึ่งมีวิธีเปิดเรื่องมีอยู่หลายวิธีด้วยกัน เช่น เปิดเรื่องด้วยการบรรยายฉาก บรรยายลักษณะตัวละคร พฤติกรรมตัวละคร บทสนทนา ฯลฯ

2.2 จุดสร้างปมปัญหา คือส่วนที่ผู้เขียนดำเนินเรื่องเพื่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในเรื่อง ซึ่งเรื่องสั้นที่ดีต้องเป็นความขัดแย้งที่แปลกใหม่ น่าสนใจ ในเรื่องสั้นความขัดแย้งต้องมีไม่มาก อาจจะมีเพียงอย่างเดียว หรือไม่เกินสามอย่าง

2.3 จุดสุดสิ้น (Climax) คือส่วนที่ผู้เขียนสร้างปมปัญหาจนถึงที่สุดของปัญหาก่อนที่ปัญหาจะคลี่คลาย หรือเปิดเผยออกมา ซึ่งต้องเป็นจุดที่ทำให้ผู้อ่านตื่นเต้นและเกิดอารมณ์ร่วมมากที่สุด ผู้เขียนต้องเขียนให้แยบยลชวนติดตาม

2.4 จุดคลี่คลายปม คือ ส่วนที่ปมปัญหาถูกคลี่คลาย เปิดเผยให้เห็นว่าแท้จริงปัญหานั้นเกิดจากอะไร ที่ไหน อย่างไร

2.5 จุดปิดเรื่อง คือ จุดสุดท้ายของเรื่อง หรือการจบเรื่อง เมื่อเรื่อง (Story) ได้สื่อเจตนาของผู้เขียนได้ครบกระบวนการ ผู้เขียนสามารถเลือกวิธีปิดเรื่องได้สองลักษณะคือ แบบ Happy Ending และแบบ Sad Ending ซึ่งมีศิลปะในการปิดเรื่องหลายวิธี

3. ตัวละคร (Character) คือสิ่งที่ผู้เขียนกำหนดขึ้นจากจินตนาการ อาจเป็นคน สัตว์ สิ่งของ ต้นไม้ก็ได้ เพื่อเป็นส่วนนำเสนอความคิดของผู้เขียน ในลักษณะของบทบาทบุคลิกภาพ พฤติกรรม หน้าที่ในท้องเรื่อง เป็นฉาก ฯลฯ ตลอดจนมีหน้าที่ดำเนินเรื่อง ซึ่งสามารถจัดลำดับความสำคัญได้ดังนี้

3.1 ตัวเอก หมายถึง ตัวละครที่มีหน้าที่ในท้องเรื่องมากที่สุด หรือเป็นตัวหลักที่ทำหน้าที่นำเสนอความคิดของผู้เขียน อาจจะเป็นตัวดี ตัวร้าย ก็ได้ (พระเอกก็ได้ ผู้ร้ายก็ได้)

3.2 ตัวรอง หมายถึง ตัวละครที่ทำหน้าที่ในท้องเรื่อง รองลงมาจากตัวเอก แต่มีหน้าที่ช่วยเสริมให้แนวคิดผู้เขียนชัดเจน และมีเหตุผล หรือเป็นสัญลักษณ์สนับสนุนแนวคิดสำคัญ เป็นต้น

3.3 ตัวละครประกอบ หมายถึง ตัวละครที่ผู้เขียนสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นสัญลักษณ์แทนพฤติกรรมหรือเหตุการณ์อย่างหนึ่ง เพื่อสนับสนุนความคิดสำคัญหรือแก่นเรื่องให้ชัดเจน

4. ฉาก (Setting) เป็นสิ่งที่ผู้เขียนสมมติขึ้นเพื่อให้เกิดความสมจริง ซึ่งบางเรื่องผู้เขียนสร้างขึ้นให้มีบทบาทในท้องเรื่อง เช่น เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดปัญหา เป็นส่วนคลี่คลายปม ฯลฯ ซึ่งได้แก่ สภาพแวดล้อมทางสังคม การปกครอง การเมือง วิทยาศาสตร์ ภูมิอากาศ เป็นต้น

5. บทสนทนา คือ ถ้อยคำที่ผู้เขียนสมมติให้ตัวละครเจรจากัน ซึ่งมีลักษณะที่สมจริง และมีความลึกซึ้ง คมคาย สามารถสนับสนุนความคิดสำคัญชัดเจน และสร้างความน่าสนใจแก่ผู้อ่าน

บุญยเสนอ ตรีวิเศษ (2550 : 159) กล่าวว่า เรื่องสั้นประกอบด้วยโครงสร้างหรือองค์ประกอบหลาย ๆ ส่วนที่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีเหตุผล และความหมายต่อภาพรวมของเรื่องทั้งหมด โดยปกติแล้ว มักมีองค์ประกอบที่สำคัญ ๆ คือ โครงเรื่อง (Plot) ตัวละคร (Character) แก่นเรื่อง (Theme) ฉากและสถานที่ (Setting) กลวิธีในการเล่าเรื่องหรือมุมมอง (Point of View) และลีลาและท่าทีของ ผู้แต่งและการใช้ภาษา (Style and Language)

เถกิง พันธุ์เถกิงอมร (2541 : 280-300) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของเรื่องสั้นดังนี้

1. ตัวละคร

ตัวละคร มีสองความหมาย ความหมายแรก ตัวละคร คือ บุคคลหนึ่งที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับในเรื่อง ความหมายที่สอง ตัวละคร หมายถึง คุณสมบัติพิเศษทางศีลธรรม และรูปร่างหน้าตาอย่างใดอย่างหนึ่งของตัวละคร การสร้างตัวละครเพื่อให้คล้ายคลึงกับมนุษย์จริง ๆ ผู้เขียนจะต้องสร้างตัวละครให้มีลักษณะดังนี้

1.1 ลักษณะพฤติกรรมของตัวละครต้องคงเส้นคงวา ถ้าจะเปลี่ยนพฤติกรรมต้องมี เหตุผลและเหตุจูงใจ

1.2 การกระทำและพฤติกรรมของตัวละครมีสาเหตุมาจากแรงจูงใจ เพราะมนุษย์ แสดงพฤติกรรมของตนเนื่องจากแรงขับ หรือแรงจูงใจภายนอกอย่างใดอย่างหนึ่ง

1.3 ลักษณะของตัวละครต้องสมเหตุสมผลหรือเหมือนชีวิตจริง

1.4 พฤติกรรมเชิงควบคุมของตัวละคร

2. ฉากและบรรยากาศ

2.1 ฉากมิใช่จะเป็นสิ่งที่ห้อมล้อมและรวมเวลา สถานที่เข้าไว้ด้วยกัน เช่นที่ เรียกว่า “ภูมิหลัง” (Background) เท่านั้นแต่ยังรวมถึงบรรยากาศและท่าที่ต่าง ๆ ซึ่งสามารถให้ คำโครงแก่นเรื่องและโครงเรื่อง

2.2 บรรยากาศเชื่อมโยงกับความหมายของเรื่องมากกว่าฉาก บรรยากาศมักจะ ไกล่ชิดกับตัวละครสำคัญที่นักเขียนสร้างขึ้นและควบคุมไว้

3. แก่นเรื่อง

แก่นเรื่องในเรื่องสั้นจะมีเพียงแนวคิดเดียวเป็นส่วนใหญ่ เพื่อแสดงจุดประสงค์เดียว หรือผลเพียงอย่างเดียว

4. โครงเรื่อง

โครงเรื่อง คือ อูบายที่ผู้เขียนกำหนดเป็นแผนไว้ล่วงหน้าตั้งแต่แรกว่า เรื่องสั้นนั้น ๆ จะเปิดเรื่องอย่างไร จะสร้างอุปสรรคให้เกิดแก่ตัวละครในเรื่องอย่างไร จะให้ตัวละครมีความขัดแย้ง กันอย่างไร เมื่อไร และเมื่อได้สร้างอุปสรรคและความขัดแย้งแล้ว จะต้องหากวิธีการแก้ไขอุปสรรค และความขัดแย้งนั้นให้แก่ตัวละครด้วย จนกระทั่งตอนจบเรื่องหรือปิดเรื่อง จะต้องวางแผนว่า จะ ปิดเรื่องอย่างไรจึงจะเหมาะสมที่สุด และประสบความสำเร็จมากที่สุด

5. บทสนทนา

บทสนทนาในเรื่องสั้นเป็นองค์ประกอบที่น่าสนใจศึกษามากที่สุดจุดหนึ่ง บทสนทนาใน เรื่องสั้นต้องสั้นกระชับ ตรงไปตรงมา เข้าใจง่ายและสามารถช่วยในการดำเนินเรื่อง และมีการสนทนา เท่าที่จำเป็นจริง ๆ

เกศินี จุฑาวิจิตร (2548 : 50-58) ได้กล่าวว่า เรื่องสั้นโดยทั่วไปมีองค์ประกอบต่าง ๆ อย่างน้อย 5 องค์ประกอบได้แก่โครงเรื่อง (Plot) แก่นเรื่อง (Theme) ตัวละคร (Characters) ฉาก (Setting) และ มุมมอง (Point of view) ดังนี้

1. โครงเรื่อง (Plot) หมายถึง แบบแผนหรือเค้าโครงของเหตุการณ์ต่าง ๆ ในบทละคร บทกวี หรือวรรณกรรมที่ได้ถูกปรุงแต่งและลำดับขึ้นอย่างมุ่งสร้างความกระหายใคร่ให้ผู้ชมหรือ ผู้อ่าน

2. แก่นเรื่อง (Theme) หมายถึง ความคิดที่เป็นเอกภาพและเป็นศูนย์กลางของเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ซึ่งมีที่มาที่ไปหรือสืบเนื่องมาจากส่วนประกอบต่าง ๆ ในเรื่องสั้น ความคิดสำคัญหรือแก่นเรื่องอาจถูกกล่าวไว้ในเรื่องอย่างตรงไปตรงมา หรืออาจถูกแสดงให้เห็นโดยอ้อมก็ได้

3. ตัวละคร โดยทั่วไป ผู้อ่านมักเชื่อกันว่าองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของความตื่นเต้นตื่นใจในเรื่องคือโครงเรื่อง แต่การให้ภาพของตัวละครรวมทั้งพฤติกรรมและพัฒนาการของตัวละครก็เป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่ง ที่สร้างความเข้าใจได้ไม่น้อยไปกว่าตัวโครงสร้าง ข้อสังเกตประการหนึ่งคือคนส่วนใหญ่มักจะจดจำภาพของตัวละครในจินตนาการของตนเองได้

4. ฉาก (Setting) หมายถึง สถานที่หรือเวลาที่เหตุการณ์หรือเรื่องราวในเรื่องเกิดขึ้น แม้ว่าฉากจะดูเป็นองค์ประกอบที่ไม่สำคัญ เพราะเหตุการณ์ในเรื่องสามารถที่จะเกิดขึ้นที่ไหนหรือเมื่อไรก็ได้ แต่โดยความเป็นจริง ฉากในเรื่องสั้นโดยส่วนใหญ่มีความสำคัญมากกว่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ของการตีความ ในที่นี้ จึงจำเป็นต้องเข้าใจว่าตัวละครของเรื่องอาศัยอยู่ที่ไหน ในช่วงเวลาใด ในสังคม แบบไหนและในบรรยากาศทางสังคมและการเมืองเช่นไร

5. มุมมอง (Point of view) หมายถึง ตำแหน่งสังเกตการณ์ที่ผู้อ่านได้เห็นเหตุการณ์เกิดขึ้นในเรื่อง ซึ่งอาจจะเป็นจากสายตาของใครคนใดคนหนึ่งที่เป็นผู้บรรยายที่ไม่มีตัวตนอยู่ในเรื่อง หรือเป็นตัวละครตัวใดตัวหนึ่ง โดยทั่วไป มุมมองจากสายตาของผู้บรรยายที่อยู่นอกเรื่อง จะให้ภาพที่รอบด้านยืดหยุ่น และเป็นวัตถุวิสัย (Objectivity) มากกว่า

สายทิพย์ นุกุลกิจ (2543 : 161-163) ได้กล่าวว่องค์ประกอบของเรื่องสั้นมีดังนี้

1. แก่นเรื่อง คือ แนวความคิดหรือจุดสำคัญของเรื่องและผู้แต่งมุ่งจะสื่อให้ผู้อ่านทราบ แต่เนื่องจากเรื่องสั้นมีขนาดจำกัดเรื่องเพียงแก่นเดียว หรือมุ่งสะท้อนแนวคิดของผู้แต่งเพียงประการเดียว

2. โครงเรื่อง คือเค้าโครงเรื่องและผู้แต่งกำหนดไว้ก่อนว่าจะแต่งเรื่องไปในทำนองใด จึงจะสามารถดึงดูดความสนใจของผู้อ่านให้ติดตามเรื่องอย่างตื่นเต้นและกระหายใคร่รู้ไปตลอดทั้งเรื่อง โครงเรื่องที่มีลักษณะนี้ ต้องใช้วิธีการผูกปม การคลายปม และการท่วงเรื่อง อีกทั้งการเปิดเรื่อง การปิดเรื่อง และกลวิธีการดำเนินเรื่องของผู้แต่ง เรื่องสั้นที่ดีควรมีโครงเรื่องเดียวและไม่ซับซ้อน

3. ตัวละคร คือ ผู้แสดงบทบาทสมมติตามที่ผู้แต่งกำหนด ตัวละครในเรื่องสั้นจะมีน้อย เพราะเรื่องสั้นเน้นแสดงแก่นเรื่องเพียงแก่นเดียว เพื่อให้เรื่องดำเนินไปสู่จุดมุ่งหมายเร็ว ผู้แต่งจึงสร้างตัวละครให้มีน้อย คือ มีตัวละครเอกแค่ 2-3 ตัว

4. บทสนทนา คือ ถ้อยคำที่ตัวละครใช้พูดกัน บทสนทนามีประโยชน์ในการเขียนเรื่องสั้นในการทำให้เรื่องดำเนินไปได้โดยไม่ต้องอธิบายความให้ยืดเยื้อ ช่วยสะท้อนบุคลิกลักษณะเฉพาะตัวของตัวละคร หรือช่วยสร้างบรรยากาศของเรื่องให้เป็นไปตามธรรมชาติ

5. ฉาก คือ สถานที่ที่เกิดเหตุการณ์ในเรื่อง ซึ่งหมายรวมถึงเวลาและสภาพที่แวดล้อมเหตุการณ์นั้นด้วย ฉากสำคัญในเรื่องสั้นมักมีฉากเดียว เพราะผู้แต่งถือหลักว่า “ยิ่งใช้เหตุการณ์สถานที่และเวลาในเรื่องน้อยเท่าใด ก็ยิ่งมีผลทำให้แนวคิดของเรื่องชัดเจนเท่านั้น” อีกทั้งการเขียนเรื่องสั้นมีข้อจำกัดเรื่องขนาด จึงทำให้ผู้แต่งเลือกกล่าวถึงเหตุการณ์สำคัญเพียงเหตุการณ์เดียว รวมทั้งสถานที่เวลาที่สั้นด้วย

6. บรรยากาศ คือ อารมณ์ต่าง ๆ ของตัวละครที่เกิดจากประสาทสัมผัสทั้ง 5 ซึ่งมีอิทธิพล ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์คล้ายตาม การสร้างบรรยากาศจำเป็นต้องอาศัยรายละเอียดจากส่วนอื่นของเรื่องด้วย เพราะสิ่งแวดล้อมจะทำให้ตัวละครและผู้อ่านเกิดอารมณ์ตามที่คุณแต่งต้องการ เรื่องสั้นที่ดีจะมีฉากและบรรยากาศที่สมจริงและสัมพันธ์สอดคล้องกับเนื้อเรื่อง โดยทั่วไป ผู้แต่งถือว่าบรรยากาศเป็นส่วนสำคัญทำให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องสั้นได้ดียิ่งขึ้น

จากแนวคิดดังกล่าวที่ยกมาข้างต้นสรุปได้ว่า องค์ประกอบของเรื่องสั้นมักจะมีโครงเรื่องแก่นเรื่องหรือแนวคิดสำคัญ ตัวละคร ฉากและบทสนทนา เป็นส่วนสำคัญมากที่ขาดไม่ได้

2.3 ความรู้เกี่ยวกับรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด

2.3.1 ความเป็นมาของรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด

ร้านนายอินทร์เป็นร้านค้าปลีกหนังสือในเครือบริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน) ดำเนินธุรกิจมาอย่างต่อเนื่อง และสอดคล้องกับธุรกิจหนังสือเล่มของ สำนักพิมพ์ในเครืออมรินทร์มาโดยลำดับ กล่าวคือ ไม่ได้มุ่งเน้นแต่กำไรสูงสุด ทว่ามีจุดมุ่งหมายส่งเสริมการเรียนรู้ การศึกษา และการมุ่งสร้างสังคมแห่งการอ่าน เพื่อที่จะร่วมเสริมสร้างสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองและชุมชนที่เข้มแข็งจากหลักการดังกล่าว ในปีพุทธศักราช 2542 ร้านนายอินทร์ จึงริเริ่มโครงการประกวดรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด ด้วยการจัดประกวดต้นฉบับ ประเภทสารคดีเป็นประเภทแรก ต่อมาในปีพุทธศักราช 2543 จึงเพิ่มการประกวดประเภทหนังสือ ภาพสำหรับเด็ก และวรรณกรรมเยาวชน กระทั่งปีพุทธศักราช 2548 จึงได้จัดประกวดประเภท เรื่องสั้น กวีนิพนธ์ และนวนิยาย รวมประเภทการประกวดจากอดีตถึงปัจจุบันเป็น 6 ประเภทด้วยกัน ได้แก่ ประเภทสารคดี ประเภทนิทาน ภาพสำหรับเด็ก ประเภทวรรณกรรมเยาวชน ประเภทเรื่องสั้น ประเภทกวีนิพนธ์ และประเภทนวนิยาย

2.3.2 วัตถุประสงค์ของการประกวด

1. เพื่อสร้างและส่งเสริมต้นฉบับงานเขียนของนักเขียนทั้ง 6 ประเภท ให้ได้มาซึ่งการจัดพิมพ์หนังสือเล่มที่ดี และได้นักเขียนที่มีคุณภาพระดับวงการ โดยการสนับสนุนส่งเสริมอย่างต่อเนื่องในทุกกระบวนการขั้นตอน ทั้งยังดำเนินการ ให้สมกับคำขวัญของโครงการประกวดรางวัลที่ว่า “มากกว่ารางวัลคือโอกาส”

2. เพื่อส่งเสริมและประชาสัมพันธ์ร้านนายอินทร์ และธุรกิจหนังสือเล่มของสำนักพิมพ์ในเครืออมรินทร์ ที่ดำเนินธุรกิจหนังสือเพื่อการเรียนรู้ของสังคม ให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย ด้วยผลงานการบริการ และหนังสือเล่มที่มีคุณภาพ

2.3.3 กติการรวมสำหรับการประกวดทุกประเภท

1. เป็นงานริเริ่มสร้างสรรค์ของผู้เขียน ผู้วาดใช้ภาษาไทยเป็นหลักมิใช่งานแปล แปลงหรือลอกเลียนผู้อื่น หากมีการละเมิดลิขสิทธิ์ทางปัญญาเกิดขึ้น ผู้ส่งผลงานต้องรับผิดชอบแต่เพียงผู้เดียว

2. ผู้เขียนมีชีวิตรอยู่ขณะส่งผลงานเข้าประกวด

3. ผลงานที่ส่งเข้าประกวดต้องไม่เคยได้รับการเผยแพร่ในสื่อสาธารณะ สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์

4. ผู้เขียนสามารถส่งผลงานได้มากกว่า 1 ประเภท (กรณีประเภทหนังสือภาพสำหรับเด็ก ผู้เขียนเรื่องและผู้วาดภาพ อาจเป็นคนละคน หรือสามารถส่งงานเป็นกลุ่มหรือคณะได้) และแต่ละประเภทมีกติกาเฉพาะที่ต่างกัน จึงขอให้ผู้ส่งงานเข้าประกวด ทำความเข้าใจกติกาให้ละเอียด

5. ต้นฉบับเป็นตัวพิมพ์ดีดหรือคอมพิวเตอร์ขนาดตัวหนังสือ 16 พอยท์ โดยขอสงวนสิทธิ์ไม่รับพิจารณาต้นฉบับลายมือเขียน

6. ผู้เขียนต้องจัดส่งสำเนาต้นฉบับเข้าประกวดรวม 3 ชุด

7. การทำสำเนาต้นฉบับ ผู้เขียนต้องระบุชื่อ-นามสกุล หรือนามแฝง พร้อมทั้งอยู่หมายเลขโทรศัพท์และ E-mail (ถ้ามี) ที่สามารถติดต่อได้บนเอกสารแผ่นแรก หรือบนปกหน้าเท่านั้น

8. โครงการประกวดฯ จะไม่ส่งคืนต้นฉบับ ยกเว้นประเภทหนังสือภาพสำหรับเด็ก

9. โครงการประกวดฯ ขอสงวนสิทธิ์ที่จะไม่มอบรางวัลหนึ่งรางวัลใด หากผลงานที่ส่งประกวดไม่ผ่านเกณฑ์มาตรฐานที่คณะกรรมการกำหนด

10. ผลการตัดสินของคณะกรรมการถือเป็นที่สุด

11. โครงการประกวดขอสงวนสิทธิ์พิจารณาต้นฉบับที่ปฏิบัติตามกติกาทั้งหมดเท่านั้น

2.3.4 กติกาการจัดส่งผลงานในแต่ละประเภท

1. ประเภทสารคดีมีกติกาดังนี้

- เป็นเรื่องที่ส่งเสริมการเรียนรู้ สร้างความเข้าใจ อยู่บนพื้นฐานของข้อมูลและข้อเท็จจริง
- ไม่จำกัดกลวิธีในการนำเสนอเรื่อง
- เนื้อเรื่องมีความยาวไม่ต่ำกว่า 40 หน้ากระดาษ A4
- มีภาพประกอบเรื่องเป็นภาพถ่ายหรือภาพวาดตามความเหมาะสม

2. ประเภทวรรณกรรมเยาวชนมีกติกาดังนี้

- เป็นงานเขียนเชิงสร้างสรรค์ ไม่จำกัดกลวิธีนำเสนอเรื่อง
- ไม่จำกัดความยาวของเรื่อง
- อาจมีภาพประกอบหรือไม่ก็ได้

3. ประเภทหนังสือภาพสำหรับเด็กมีกติกา ดังนี้

เป็นหนังสือภาพที่ส่งเสริมจินตนาการและพัฒนาการทางสติปัญญา อารมณ์ ความคิดสร้างสรรค์ และจริยธรรม สำหรับเด็กวัยอนุบาลประถมต้น (1-5 ขวบ หรือ 6-9 ขวบ) โดยไม่จำกัดเทคนิคการนำเสนอเรื่อง

- เนื้อหามีความยาว 24-32 หน้า
- ผู้ส่งผลงานต้องส่งแนวคิดรวบยอด (Concept) ของเรื่อง
- ผู้เขียนเรื่องและผู้วาดภาพอาจเป็นคนละคน หรือส่งผลงานเป็นกลุ่มหรือคณะได้
- ผู้เขียนสามารถติดต่อขอรับต้นฉบับคืนหลังจากประกวดผลรอบคัดสรร

4. ประเภทนวนิยายมีกติกา ดังนี้

- ไม่จำกัดกลวิธีการนำเสนอ
- ความยาวของเนื้อเรื่อง 80-200 หน้ากระดาษ A4

5. เรื่องสั้นมีกติกา ดังนี้

- ไม่จำกัดแนวเรื่องและกลวิธีการนำเสนอ
- เนื้อเรื่องมีความยาวไม่เกิน 20 หน้ากระดาษ A4
- ส่งผลงานได้คนละ 1 เรื่อง

6. ประเภทกวีนิพนธ์มีกติกา ดังนี้

- ไม่จำกัดรูปแบบฉันทลักษณ์และแนวเรื่อง
- ส่งผลงานได้ไม่เกินคนละ 5 ส่วนวน

2.3.5 รางวัลยอดเยี่ยมนายอินทร์อะวอร์ด

ในแต่ละประเภทผลงานส่งเข้าประกวด มีเฉพาะรางวัลยอดเยี่ยมรางวัลเดียว โดยผู้ได้รับรางวัลจะได้รับโล่พระราชทานจาก สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พร้อมเงินรางวัล 50,000 บาท อีกทั้งผลงานที่ได้รับรางวัล ยังจะได้รับค่าลิขสิทธิ์ 10 เปอร์เซ็นต์ในการจัดพิมพ์เป็นหนังสือ จากสำนักพิมพ์ในเครืออมรินทร์ ตลอดถึงผลงานเข้ารอบสุดท้าย ก็มีสิทธิ์ได้รับการพิจารณาจัดพิมพ์

2.3.6 การพิจารณาตัดสิน

คณะกรรมการพิจารณารางวัลนายอินทร์อะวอร์ด มีด้วยกัน 2 คณะ คือ 1) คณะคัดสรรและ 2) คณะตัดสิน โดยคณะกรรมการจะพิจารณาคัดสรรประกาศผลงานเข้ารอบสุดท้ายกลางเดือน พฤษภาคม และพิจารณาตัดสิน ประกาศผลรางวัลยอดเยี่ยม ระหว่างเดือน กันยายน-ตุลาคม

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.4.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมประเภทเรื่องสั้นกับสังคม

ผู้วิจัยได้พบงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคมดังนี้

อนงค์ จันทรวงศ์ (2551) ศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาเปรียบเทียบกลวิธีการใช้ภาษาและภาพสะท้อนสังคมไทยจากเรื่องสั้นในช่วง พ.ศ. 2545-พ.ศ. 2549 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบลักษณะการใช้ภาษา ศึกษาภาพสะท้อนสังคมไทยในงานวรรณกรรมประเภทเรื่องสั้น และเปรียบเทียบลีลาภาษาทางด้านลีลาการเขียนของนักเขียนในช่วง พ.ศ. 2545-พ.ศ. 2549 ข้อมูลในการวิจัยเรื่องนี้ คือ งานวรรณกรรมประเภทเรื่องสั้นของนักเขียนสองคน คือ ปราบดา หุญ่น และเดือนวาด พิมวนา ผู้วิจัยได้เลือกผลงานของนักเขียนคนละ 10 เรื่อง โดยนำข้อมูลนั้นมาศึกษาการใช้ภาษาด้านคำ ประโยคสำนวน ลีลาภาษาทางการเขียนและภาพสะท้อนสังคมไทยของนักเขียนทั้งสองคนแล้วนำมาเปรียบเทียบกันทางการใช้ภาษาและภาพสะท้อนสังคมไทย การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เกณฑ์ในการวิเคราะห์เรื่องสั้นของนักวิชาการทางภาษาไทยเป็นพื้นฐาน ผลการวิจัยพบว่า ในการใช้คำของปราบดา หุญ่น และเดือนวาด พิมวนา พบลักษณะการใช้คำที่เหมือนกัน คือ คำมีความหมายโดยตรง คำมีความหมายโดยนัย คำแสดงอารมณ์ คำเลียนเสียงธรรมชาติ คำศักดิ์ คำรูปธรรม คำนามธรรมศัพท์บัญญัติ คำเฉพาะกลุ่ม คำแสลง คำภาษาตลาด คำตำหรือคำหยาบ คำภาษาถิ่น คำภาษาต่างประเทศ คำย่อและคำเลียนเสียงพูด ในด้านลักษณะการใช้ประโยคแสดงเจตนาของผู้ส่งสารพบการใช้ประโยค 3 ประเภท คือ ประโยคแจ้งให้ทราบ ประโยคถามให้ตอบ และประโยคบอกให้ทำจากงานเขียนทั้งสองคนในด้านการใช้สำนวนพบการใช้สำนวนเก่าและสำนวนใหม่ของทั้งสองคนทางด้านภาพสะท้อนสังคมไทยพบภาพสะท้อนด้านสังคมการเมืองและเศรษฐกิจในงานเขียนของปราบดา หุญ่น ส่วนของเดือนวาด พิมวนา พบภาพสะท้อนด้านสังคมการเมือง เศรษฐกิจ ศาสนาและความเชื่อด้านลีลาการเขียนพบประโยคสั้นและประโยคแบบโวหารในงานเขียนทั้งสองคน

ทิพย์โชค ไชยวิศิษฐ์กุล (2549) ศึกษาวิจัยเรื่อง ภาพสะท้อนสังคมกรุงเทพฯ จากเรื่องสั้นที่มีต่อสังคมจากเรื่องสั้นที่เข้ารอบสุดท้ายของการประกวดชิงรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียนระหว่าง ปี พ.ศ. 2536-2545 มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ภาพสะท้อนสังคมกรุงเทพฯ ผลการวิจัยพบว่า ด้านจริยธรรม สะท้อนให้เห็นว่าคนกรุงเทพฯ ขาดจริยธรรมมากขึ้น เพราะสภาพสังคมที่มีการแข่งขันกันสูง ทำให้คนในสังคมเพื่อผลประโยชน์ของตนโดยไม่สนใจความเดือดร้อนของผู้อื่น ด้านเทคโนโลยี สะท้อนให้เห็นว่าการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยส่วนดีคือช่วยทุ่นแรงงานมนุษย์ แต่หากใช้มากเกินไปก็จะทำให้แรงงานมนุษย์ด้อยความสามารถลง ด้านค่านิยม สะท้อนให้เห็นว่าคนกรุงเทพฯ รับค่านิยมจากตะวันตกเข้ามาใช้มากขึ้น และยึดติดกับวัตถุนิยม บางครั้งอาจมองข้ามค่านิยมที่ดีงามของคนไทย ด้านครอบครัว สะท้อนให้เห็นปัญหาครอบครัวต่าง ๆ ที่เป็นสาเหตุให้เกิดการหย่าร้าง และเมื่อเกิดการหย่าร้างแล้วจะทำให้เด็กมีปัญหา ด้านอาชญากรรม สะท้อนให้เห็น

ความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของคนกรุงเทพฯ ที่เกิดกับคนทุกเพศ ทุกวัย ด้านเศรษฐกิจ สะท้อนภาพปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำที่ทำให้ประเทศไทยต้องกู้เงินจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ เพื่อเข้ามาแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ และผลจากปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำทำให้คนในสังคมตกงานมากขึ้น ด้านการขยายบริการทางเพศ สะท้อนภาพของกลุ่มผู้ชายบริการที่มีทั้งเพศหญิงและเพศชาย มาจากหลายสาขาอาชีพ โดยเฉพาะกลุ่มนักศึกษาส่วนใหญ่ประกอบอาชีพนี้ด้วยความสมัครใจ เพราะต้องการเงินไปตอบสนองความต้องการทางวัตถุ ด้านการจราจรติดขัด สะท้อนภาพการจราจรติดขัด เพราะจำนวนรถยนต์ที่เพิ่มขึ้น และการตัดถนนที่ขาดการวางผังเมืองที่ดี ประกอบกับผู้ขับขี่ขาดระเบียบวินัยจึง ทำให้การจราจรติดขัดมากขึ้น ด้านการเมือง สะท้อนให้เห็นว่าการปกครองของประเทศไทยยังไม่เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง เพราะรัฐบาลใช้อำนาจเผด็จการในการออกคำสั่ง ประชาชนขาดความเข้าใจ และละเลยสิทธิหน้าที่ของตน ด้านสิ่งแวดล้อม สะท้อนให้เห็นปัญหาแผ่นดินทรุดตัวในเมืองกรุงเทพฯ มาจากการสูบน้ำบาดาลขึ้นมาใช้ และเพิ่มน้ำหนักบนผิวดิน ส่วนปัญหาควันพิษจากโรงไฟฟ้า เกิดขึ้นเพราะโรงไฟฟ้าไม่ติดตั้งระบบกรองอากาศ ด้านความเชื่อ สะท้อนให้เห็นว่าแม้สังคมจะเจริญด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัย แต่คนในสังคมบางกลุ่มก็ยังคงมีความเชื่อด้านไสยศาสตร์และพิธีกรรมอยู่ ด้านศาสนา สะท้อนให้เห็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของพระสงฆ์ที่ปลุกเสกเครื่องรางของขลัง และใบ้หวย เพื่อนำเงินบริจาคมาใช้ตอบสนองความต้องการทางวัตถุ ซึ่งภาพสะท้อนต่าง ๆ เหล่านี้ส่วนมากเป็นข้อมูลที่เกิดขึ้นจริงในสังคม แต่ยังมีบางที่เป็นภาพสะท้อนที่ผู้เขียนจินตนาการขึ้นว่าน่าจะเกิดขึ้นจริงในสังคมได้ไม่ช้า และภาพสะท้อนทั้งหมดเป็นภาพสะท้อนที่เป็นปัญหาสังคมมากกว่าเป็นภาพสะท้อนที่ดี

เกศินี จุฑาวิจิตร (2548) ศึกษาวิจัยเรื่อง ผลกระทบวิกฤติเศรษฐกิจในยุคโลกาภิวัตน์กับโลกทัศน์นักเขียนไทย: ภาพสะท้อนสังคมและการเมืองจากวรรณกรรมประเภทเรื่องสั้น ระหว่างปี พ.ศ. 2540-2544 มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์เรื่องสั้นที่มีวิกฤติเศรษฐกิจซึ่งเริ่มขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2540 เป็น ภูมิหลัง เพื่อประกอบสร้าง “ภาพสะท้อนสังคมและการเมือง” และ “โลกทัศน์” ของนักเขียน ผลการวิจัยพบว่า ภาพชีวิตที่สะท้อนจากเรื่องสั้นที่ชัดเจนที่สุด ได้แก่ ภาพของชนชั้นกลางกับการสูญเสียความมั่นคงและความมั่นใจในชีวิต การดำรงความอยู่รอดในช่วงวิกฤติเศรษฐกิจ ดูเหมือนว่าบุคคลจำเป็นต้องปรับเปลี่ยน “ตัวเอง” ของตนเองเสียใหม่ ให้เข้ากับสถานการณ์และความเป็นจริงใหม่ในชีวิต อันเป็นผลต่อมาให้ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับครอบครัว เพื่อนร่วมงานและสังคมรอบข้างเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เป็นลบ เรื่องสั้นหลายเรื่องแสดงให้เห็นว่าแนวปฏิบัติทางพุทธศาสนาสามารถนำมาใช้ลดความฟุ้งซ่าน เพื่อที่จะกลับไปใช้ชีวิตแบบเดิมอย่างมีพลังต่อไปได้ ในที่นี้พุทธศาสนาจึงกลายเป็นศาสนาในมิติบุคคลมากกว่ามิติสังคม และด้วยสำนักแห่งปัจเจกบุคคลนิยม ในการตัดสินใจใด ๆ คนส่วนใหญ่จึงมักคำนึงถึงสิทธิและเสรีภาพทางกฎหมายมากกว่าความเมตตาและกรุณา นอกจากนี้เรื่องสั้นหลายเรื่องได้สะท้อนว่า สังคมแบบทุนนิยมในโลกเสรีทำให้ความรู้สึกละเอียด

ใจของบุคคลเปลี่ยนแปลงไป ผู้หญิงมีความละเอียดใจมากขึ้นจากการตกงาน ภาพชนบทและวิถีชีวิตในชนบทที่ถูกสะท้อนจากเรื่องสั้นจำนวนหนึ่ง เป็นภาพความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและ ความภาคภูมิใจของชาวชนบทในคุณค่าและภูมิปัญญาดั้งเดิมของท้องถิ่นในอดีต ทั้ง ๆ ที่เรื่องสั้นในช่วงก่อนวิกฤติเศรษฐกิจที่เคยมีผู้ศึกษาไว้ได้สะท้อนภาพความแห้งแล้งของชนบท การไม่มีงานทำ ความยากจน ฯลฯ คนหนุ่มสาวในชนบทต้องอพยพไปขายแรงงานต่างถิ่น ส่วนคนที่ไม่ย้ายถิ่นฐานก็ต้องเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ เช่น มลพิษที่มาพร้อมกับความเจริญ คุณค่าใหม่ ๆ ที่มาพร้อมกับสังคมบริโภคและการคลั่งไคล้วัตถุ เป็นต้น และเมื่อเปรียบเทียบภาพของเมืองและวิถีชีวิตในเมืองที่สะท้อนจากเรื่องสั้นที่ใช้ในการวิจัยกับเรื่องสั้นในช่วงก่อนวิกฤติเศรษฐกิจ พบว่า “เมือง” ในเรื่องสั้นก่อนวิกฤติเศรษฐกิจ คือ นครบนดินที่กักขังผู้คนไว้ด้วยระบบและกลไกต่าง ๆ มากมาย จนคนไม่มีอิสระภาพในการดำเนินชีวิต แต่เรื่องสั้นในช่วงวิกฤติเศรษฐกิจ กลับสะท้อนความเลวร้ายของเมืองเพียงเล็กน้อย ทว่าสิ่งที่เด่นชัดคือ เมื่อเกิดวิกฤติเศรษฐกิจขึ้น ความตึกคักของเมืองกลับกลายเป็นความซบเซา และที่สำคัญคือ คนที่มีบ้านอยู่ในชนบทต้องจำใจกลับบ้าน เพราะในเมืองไม่มีงานให้ทำ นอกจากนี้ มีเรื่องสั้นบางเรื่องได้แสดงให้เห็นว่า เมืองที่เคยมีอำนาจครอบงำวิถีชีวิตผู้คนนั้น ไม่ใช่สิ่งสำคัญอีกต่อไป เพราะอำนาจที่ยิ่งใหญ่กว่า คือ อำนาจจากประเทศมหาอำนาจ

พิเชษฐ คงโต (2546) ศึกษาวิจัยเรื่อง แนวความคิดและภาพสะท้อนสังคมในเรื่องสั้นของ ประชาคม ลูนาซัย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์เรื่องสั้นของ ประชาคม ลูนาซัย ด้านการเสนอแนวคิดและภาพสะท้อนสังคม ผลการวิจัยพบว่า ประชาคม ลูนาซัย เสนอแนวคิดในเรื่องสั้น 4 ด้าน คือ แนวความคิดเกี่ยวกับมนุษย์กับสังคม แนวความคิดเกี่ยวกับมนุษย์กับมนุษย์ แนวความคิดเกี่ยวกับมนุษย์กับการดำเนินชีวิต แนวความคิดเกี่ยวกับมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แนวความคิดเกี่ยวกับมนุษย์กับสังคม ผู้เขียนเสนอว่า สังคมมีผลกระทบต่อชีวิตมนุษย์ ในเรื่องการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และก่อให้เกิดปัญหาที่นับเป็นปรากฏการณ์ของสังคม แนวความคิดเกี่ยวกับมนุษย์กับมนุษย์ ผู้เขียนเสนอว่า มนุษย์ควรมีหน้าที่ต้องกระทำและควรปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างมีน้ำใจ แนวความคิดเกี่ยวกับมนุษย์กับการดำเนินชีวิต ผู้เขียนเสนอว่า มนุษย์ควรดำเนินชีวิตด้วยความเรียบง่ายและเชื่อมั่นในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่าและมีความหมาย ส่วนแนวความคิดเกี่ยวกับมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผู้เขียนเตือนให้มนุษย์ตระหนักถึงคุณประโยชน์ต่อธรรมชาติและภัยที่มนุษย์จะได้รับจากการทำลายสิ่งแวดล้อม ในด้านภาพสะท้อนสังคม ประชาคม ลูนาซัย เสนอภาพสะท้อนในด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมความเป็นอยู่ ในด้านสังคม ผู้เขียนสะท้อนเมืองที่ไม่น่าอยู่ ปัญหาจากกลุ่มอาชีพชาวประมง โสเภณี ผู้ใช้แรงงาน และข้าราชการ ตลอดจนปัญหาที่มีในสังคม ได้แก่ ปัญหาการล่องละเมิดทางเพศ ปัญหาเด็กและเยาวชน ปัญหาความยากจน และปัญหาสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ ผู้เขียนสะท้อนภาพเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ด้านการเมือง ผู้เขียนสะท้อนภาพพฤติกรรมด้านลบของนักการเมืองที่ทำให้ประชาชนขาดศรัทธา

ส่วนในด้านวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ ผู้เขียนสะท้อนภาพครอบครัว ค่านิยม ความเชื่อ ความดี มนุษยธรรมและความใฝ่มนุษยธรรม มลภาวะและสิ่งแวดล้อม

พัชรา เทนสิทธิ์ (2545) ศึกษาวิจัยเรื่อง วิเคราะห์เรื่องสั้นของเรียมเอง มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1) ศึกษาองค์ประกอบเรื่องสั้นในด้าน โครงเรื่อง ตัวละคร ฉาก และกลวิธีการเล่าเรื่อง 2) ศึกษาทำนอง การแต่งเรื่องสั้น 3) ศึกษาภาพสะท้อนของสังคมไทยที่ปรากฏในเรื่องสั้น จากผลงานเรื่องสั้นของเรียมเองจำนวน 140 เรื่อง ผลการวิจัยพบว่า ด้านองค์ประกอบเรื่องสั้นของเรียมเอง โครงเรื่องนิยมเริ่มเรื่อง ด้วยการบรรยายถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นปมปัญหาแล้วดำเนินเรื่องตามลำดับเวลาจนเรื่องคลี่คลาย ในตอนจบมักจบแบบหักมุมมากกว่าในลักษณะอื่น ตัวละครมีพฤติกรรมต่าง ๆ อย่างสมจริง แก่นเรื่องมักเป็นข้อคิดและแสดงทัศนะเกี่ยวกับวิถีชีวิตการดำรงชีวิตของผู้คนในสังคม มีการสร้างฉากบรรยายภาพของเรื่องได้อย่างชัดเจนทั้งในสังคมเมืองและสังคมชนบท ด้านท่วงทำนองการแต่งเรื่องสั้น มีการเลือกสรรการใช้คำทั้งที่มีความหมายตรงและความหมายแฝง การใช้คำซ้ำ การใช้คำซ้อน การใช้ภาษาโวหารต่าง ๆ เช่น อุปมา อุปลักษณ์ สัญลักษณ์ เพื่อให้เห็นภาพเกิดจินตนาการ ทั้งนี้ยังทำให้เรื่องสั้นของเรียมเองมีความไพเราะสละสลวยยิ่งขึ้น ด้านภาพสะท้อนของสังคมไทยที่ปรากฏในเรื่องสั้นของเรียมเอง สะท้อนให้เห็นถึงสังคม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทั่วไป ผู้หญิงมีบทบาทมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นในด้านการทำงาน ความรัก การเลือกคู่ครอง การแต่งงาน และยังสะท้อนถึงการรับอิทธิพลวัฒนธรรมจากตะวันตกในด้านการศึกษา การแต่งงาน การแต่งกาย การใช้ภาษาต่างประเทศ การใช้ยานพาหนะ รวมทั้งยังส่งเสริมผู้อ่านให้เห็นถึงความดีงามที่ควรรักษาต่อไป

วีรรัตน์ เวทีประสิทธิ์ (2543) ศึกษาวิจัยเรื่อง วิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องสั้นของ หยก บูรพา มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์ศิลปะการประพันธ์เรื่องสั้นของ หยก บูรพา ด้านโครงเรื่อง กลวิธีในการแต่ง ตัวละคร ฉาก บทสนทนา สารัตถะหรือแก่นเรื่อง และท่วงทำนองในการแต่ง 2) วิเคราะห์โลกทัศน์ที่ปรากฏในเรื่องสั้น 3) วิเคราะห์สังคมไทยที่ปรากฏในเรื่องสั้น โดยใช้วิธีวิจัยเอกสารจากเรื่องสั้นจำนวน 109 เรื่อง ผลการวิจัยพบว่า ด้านศิลปะการประพันธ์เรื่องสั้นของ หยก บูรพา ได้ใช้ประสบการณ์ของผู้ประพันธ์เองนำมาผูกเป็นโครงเรื่อง โดยนิยมเริ่มเรื่องด้วยการบรรยายฉากบรรยายตัวละคร บรรยายถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นปมปัญหา สารัตถะสำคัญเกี่ยวกับวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนทั่ว ๆ ไป ทั้งในสังคมเมืองและสังคมชนบท เพื่อนำเข้าสู่เนื้อเรื่องอย่างรวดเร็ว ได้ใช้ข้อขัดแย้งที่เกี่ยวกับการหลอกลวง ความยากจน ความโลภ ความเชื่ออย่างมงายมาเป็นการดำเนินเรื่องเป็นส่วนใหญ่ และนิยมปิดเรื่องแบบสมจริงในชีวิตมากกว่าลักษณะอื่น ตัวละครส่วนใหญ่เน้นแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ออกมาได้อย่างสมจริงและเต็มไปด้วยอารมณ์ขัน นอกจากนี้ยังมีการสร้างบรรยากาศในชนบทและในเมืองหลวงได้อย่างละเอียดและชัดเจน ดังนั้น เรื่องสั้นของ หยก บูรพา จึงสะท้อนให้เห็นถึงโลกทัศน์ของผู้เขียนที่มีต่อสังคม วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีไทย

ตลอดจนการดำเนินชีวิตของเพื่อนมนุษย์ได้อย่างกว้างขวาง ขณะเดียวกันนั้นก็สื่อให้เห็นภาพของสังคมเมืองและสังคมชนบทได้ประสบปัญหาลักษณะเดียวกัน โดยเฉพาะสังคมชนบทที่เน้นให้เห็นถึงปัญหาด้านสาธารณสุขโภชนาการขั้นพื้นฐาน ปัญหาโสเภณี การดื่มสุราและเล่นการพนัน ภัยจากธรรมชาติ ความแห้งแล้งทรมานการของถิ่นที่อยู่ และสภาพแวดล้อมเป็นเหตุให้ชาวชนบทด้อยโอกาสในทุก ๆ ด้าน ซึ่งหยก บูรพา สามารถสะท้อนสภาพชีวิตและความเป็นไปของสังคมไทยอย่างสมจริง มีมุมมองที่กว้างไกล มีความแปลกใหม่และน่าสนใจยิ่งขึ้น ส่งเสริมให้ผู้อ่านเห็นถึงความดีงามที่ควรรักษา รวมทั้งได้เสนอให้เห็นสภาพของสังคมที่มีข้อบกพร่อง เพื่อต้องการให้ผู้อ่านได้มีส่วนร่วมพัฒนาให้พ้นจากสภาพที่ไม่พึงปรารถนาของผู้คนในสังคมไทยต่อไป

สรุปจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคมแสดงให้เห็นได้ว่า วรรณกรรมสามารถสะท้อนเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคแต่ละสมัยอย่างชัดเจน รวมถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม การเมือง การศึกษา ประสบการณ์ชีวิต และแนวคิดต่าง ๆ อย่างแท้จริงของผู้ร่วมสังคมโดยผ่านวรรณกรรม และวรรณกรรมมีอิทธิพลต่อผู้อ่าน ทำให้ผู้อ่านเพิ่มความรู้ มีการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิต

2.4.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมที่ได้รางวัล

ผู้วิจัยได้พบงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมที่ได้รางวัลดังนี้

Qin Hongbo (2555) ศึกษาวิจัยเรื่อง วิเคราะห์ภาพสะท้อนสังคมไทยจากเรื่องสั้นที่ได้รับรางวัลพานแว่นฟ้า พ.ศ. 2550-2553 มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ภาพสะท้อนของสังคมและความคิดเห็นทางการเมืองที่ปรากฏในเรื่องสั้นที่ได้รับรางวัลพานแว่นฟ้า พ.ศ. 2550-2553 จำนวน 48 เรื่อง และนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า สภาพทางการเมืองไทยในช่วงเวลา พ.ศ. 2550-2553 มีเหตุการณ์ความวุ่นวายเกิดขึ้น คนในสังคมมีความคิดทางการเมืองแตกแยก ทำให้แบ่งฝ่ายกันนำไปสู่การชุมนุมทางการเมืองที่มีความรุนแรง การปกครองแบบประชาธิปไตยไม่ได้เกิดขึ้นในสังคมไทยอย่างแท้จริง นักการเมืองทุจริตคอร์รัปชัน ประชาชนไม่มีความรู้ความเข้าใจระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย มีการทุจริตในการเลือกตั้งและสิทธิทางการเมืองของประชาชน ไม่ได้ได้รับการคุ้มครองด้านสังคม เรื่องสั้นสะท้อนปัญหาความยากจน ปัญหาวัฒนธรรมเสื่อมโทรม ประชาชนระดับกลางไม่ได้รับความเป็นธรรมจากกฎหมายและเจ้าหน้าที่บ้านเมือง มีชีวิตความเป็นอยู่ที่มีความยากลำบากในด้านเศรษฐกิจ เหตุการณ์ความรุนแรงทางการเมืองและวิกฤติเศรษฐกิจโลก ส่งผลต่อเศรษฐกิจของประเทศไทยการพัฒนาและการขยายตัวของเศรษฐกิจ ทำให้ชนบทเกิดปัญหามากมายเป็นปัญหาการทำมาหากินของชาวชนบทและปัญหาสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ภาพสะท้อนด้านสามจังหวัดภาคใต้ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ การใช้มาตรการและนโยบายของรัฐในการควบคุมสถานการณ์ไม่ได้ผล ประชาชนได้รับความเดือดร้อน เกิดเหตุการณ์ฆาตกรรมอย่างต่อเนื่อง และมีแนวโน้มที่เพิ่มมากขึ้นในด้านความคิดเห็นทางการเมือง เรื่องสั้นสะท้อนอย่าง

ชัดเจนว่า สาเหตุของความขัดแย้งทางการเมืองเกิดจากการแสวงหาผลประโยชน์และความขัดแย้งของชนชั้น การนำเสนอข่าวสารที่ไม่ตรงข้อเท็จจริงของสื่อมวลชนบางส่วน มีข้อเสนอแนะให้แก้ไขด้วยการสมานสามัคคีกันของคนในสังคมโดยยอมเสียสละเพื่อส่วนร่วม นอกจากนี้ เรื่องสั้นได้สะท้อนความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อนักการเมืองหลักการแห่งระบอบประชาธิปไตย และการปกครองแบบประชาธิปไตยของไทย อีกทั้งเรียกร้องให้ทุกฝ่ายยุติความขัดแย้งในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยสอดแทรกการเสียดสีและการตำหนิมาตรการและนโยบายของรัฐที่ไร้ประสิทธิภาพ และพฤติกรรมของนักการเมืองที่สร้างภาพหลอกลวงประชาชน

เพชรินทร์ นาทศรีทา (2554) ศึกษาวิจัยเรื่อง ภาพลักษณ์หญิงไทยในวรรณกรรมที่ได้รับรางวัลซีไรต์ของนักเขียนหญิง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาพลักษณ์ของหญิงไทยในวรรณกรรมที่ได้รับรางวัลซีไรต์ของนักเขียนหญิง และกลวิธีการใช้ภาษาในวรรณกรรมที่ได้รับรางวัลซีไรต์ของนักเขียนหญิง การวิจัยนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพเก็บข้อมูลจากรวมกันที่ได้รับรางวัลซีไรต์ของนักเขียนหญิง 5 เรื่อง ได้แก่ ปูนปิดทอง ไปไม้ที่หายไป อัญมณีแห่งชีวิต ช่างสำราญและความสุขของกะทิ ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่าภาพลักษณ์ของหญิงไทยในวรรณกรรมที่ได้รับรางวัลซีไรต์ของนักเขียนหญิงจำแนกได้ 4 ด้านคือ 1) ด้านบุคลิกภาพแบ่งเป็นบุคลิกลักษณะภายนอกและลักษณะนิสัยบุคลิกลักษณะภายนอกของผู้หญิงก่อนแต่งงานส่วนมากจะมีรูปร่างหน้าตาสวยและมีลักษณะดึงดูดใจ ส่วนผู้หญิงที่แต่งงานแล้วจะมีลักษณะภายนอกเปลี่ยนแปลงและผู้หญิงมีความคิดแบบหัวสมัยใหม่ 2) ความสัมพันธ์กับบุคคลและสังคม แบ่งเป็นความสัมพันธ์ของหญิงไทยกับบุคคลในครอบครัว และความสัมพันธ์ของหญิงไทยกับบุคคลในสังคมโดยความสัมพันธ์ของหญิงไทยกับบุคคลในครอบครัว มีทั้งความสัมพันธ์ที่ดีมีความสุขและความสัมพันธ์ในทางไม่ดีแตกร้าง พบว่ามีความสัมพันธ์ในฐานะเพื่อน ความสัมพันธ์ในฐานะคนรัก และความสัมพันธ์ในฐานะผู้ร่วมงาน 3) ด้านแนวทางในการดำเนินชีวิต ภาพลักษณ์หญิงไทยมีแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่าย ปฏิบัติตามคำสอนทางศาสนาและรับวัฒนธรรมตะวันตกเป็นแบบในการดำเนินชีวิต 4) ด้านสถานภาพและบทบาท พบผู้หญิงในฐานะบุตรธิดา ภรรยาและมารดา สำหรับกลวิธีการใช้ภาษาสื่อภาพลักษณ์ของผู้หญิงพบการใช้คำ 7 ลักษณะ คือ คำสุภาพ คำไม่สุภาพ คำแสดงอารมณ์ความรู้สึก คำหลาก คำซ้อน คำซ้ำและคำภาษาต่างประเทศ ในส่วนของโวหารภาพพจน์ที่สื่อภาพลักษณ์ของผู้หญิงพบการใช้โวหารภาพพจน์ 4 ลักษณะ คือ ภาพพจน์แบบอุปมา อุปลักษณ์ สัญลักษณ์และการกล่าวเท็จความ

วชิราภรณ์ สุวรรณวารงกูร (2554) ศึกษาวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์วรรณกรรมเยาวชนรางวัลแว่นแก้วประเภทสารคดี พ.ศ. 2546-2552 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเนื้อหาและกลวิธีการเขียน การใช้ภาษาและคุณค่าในวรรณกรรมเยาวชนที่ได้รับรางวัลแว่นแก้วประเภทสารคดีอัตชีวประวัติ พ.ศ. 2546-2552 จำนวน 5 เล่ม ผลการวิจัยพบว่า วรรณกรรมเยาวชนรางวัลแว่นแก้วประเภทสารคดีอัตชีวประวัติทั้ง 5 เล่ม มีวัตถุประสงค์เพื่อถ่ายทอดประสบการณ์ชีวิตของผู้เขียนตลอดจนวิถีชีวิต

วัฒนธรรมและประเพณีในท้องถิ่น ได้แก่ วันวานของแม่ เมื่อยายอายุเท่าหนู และบ้านชายทุ่งและมีวัตถุประสงค์เพื่อถ่ายทอดความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ในเรื่องของการเป็นนักเล่นเปียโน และนักกีตาร์ ตลอดจนเทคนิคต่าง ๆ ในเรื่องนั้นเพียงอย่างเดียวได้แก่ เรื่อง ศิลปินวัยใส และได้ผู้มีส่วนเนื้อหาของวรรณกรรมเยาวชนรางวัลแว่นแก้วประเภทสารคดีอัตชีวประวัติทั้ง 5 เล่ม กล่าวถึงความรู้ ด้านดนตรีและกรีฑา ข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ การศึกษา วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ การเกษตร การแสดง และการละเล่น ความรู้ทางพฤกษศาสตร์ ความรู้เกี่ยวกับสัตว์ และ ความรู้เกี่ยวกับภาษา และการแสดงพรรณษาหรือความคิดเห็นด้านกลวิธีการเขียนวรรณกรรมเยาวชน รางวัลแว่นแก้วประเภทสารคดีประวัติทั้ง 5 เล่มพบว่า มีการตั้งชื่อเรื่อง การเปิดเรื่อง การเสนอเรื่อง การปิดเรื่องและศิลปะการจัดรูปเล่ม และด้านกลวิธีการใช้ภาษาสำนวนไทย ใช้ภาพพจน์แบบอุปมา เป็นส่วนใหญ่ ใช้โวหารแบบบรรยาย โวหารอธิบาย โวหารสาธก โวหารและพรรณนาโวหารในการเล่า เรื่อง โดยใช้บรรยายโวหารเป็นหลัก มีการใช้ภาษาระดับทางการ กึ่งทางการและภาษาระดับสนทนา โดยใช้ภาษาระดับกึ่งทางการและระดับสนทนาเป็นส่วนใหญ่ คุณค่าที่ได้รับจากวรรณกรรมเยาวชน รางวัลแว่นแก้วประเภทสารคดีอัตชีวประวัติทั้ง 5 เล่ม มี 3 ประการ คือ คุณค่าด้านการให้ความรู้ คุณค่า ด้านการให้ความบันเทิง และคุณค่าการให้แง่คิด

พรรณทิศา ปานเอี่ยม (2554) ศึกษาวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์วรรณกรรมเยาวชนรางวัลแว่นแก้ว ปี พ.ศ. 2552 ประเภทนวนิยาย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมเยาวชนที่ได้รับรางวัลแว่นแก้วประจำปี พ.ศ. 2552 เรื่องขุดตนอนุญหนไศ บ้านต่างสายเลือด การกลับมาของดาวหางดวงที่เจ็ด และหมีพิทักษ์ฝัน ในด้านเนื้อเรื่อง แนวคิด กลวิธีการประพันธ์ และคุณค่า ผลการวิจัยพบว่า ในด้านเนื้อเรื่องผู้แต่งนำเสนอเนื้อเรื่อง 2 ลักษณะ คือเนื้อเรื่องเกี่ยวกับการผจญภัยในโลกสมมติและเนื้อเรื่องผจญภัยในโลกแห่งความเป็นจริง มุ่งเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการมองชีวิต แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัวและแนวคิดมิตรภาพ ด้วยกลวิธีการประพันธ์ ทั้งในด้านตัวละคร การเล่าเรื่อง การนำเสนอเรื่อง และการใช้ภาษาที่มีศิลปะพอควร สามารถสื่อความหมายให้แก่ผู้อ่านที่เป็นเยาวชนได้ค่อนข้างดี ส่วนด้านคุณค่าพบว่า มี 3 ด้าน คือ คุณค่าด้านความรู้ คุณค่าด้านอารมณ์ และทางคุณค่าธรรมจริยธรรม

เชมมิกา สรรเสริญ (2553) ศึกษาวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์ภาพพจน์ในวรรณกรรมเยาวชนกรณีศึกษาวรรณกรรมเยาวชนที่ได้รับรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาประเภทต่าง ๆ ของภาพพจน์ที่พบในวรรณกรรมเยาวชน 2) ศึกษาความถี่การใช้ภาพพจน์แต่ละประเภทในวรรณกรรมเยาวชน 3) ศึกษาภาพสะท้อนทางวัฒนธรรมและค่านิยมในสังคมไทยผ่านทางวรรณกรรมเยาวชน ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย ได้รวบรวมจากวรรณกรรมเยาวชนที่ได้รับรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด จำนวน 7 เรื่อง คือ “เด็กหญิงนางฟ้า” ของดาราราย “ส้มสีม่วง” ของดาวกระจาย “ปราสาทกระต่ายจันทร์” ของจันทร์เจ้า “ครูช้อย” ของคอยนุช “เจ้าชายไมวิเศษ” ของปรีดา อัครจันทร์โชติ “เด็กหญิงสวนกาแพ” ของเม่น้อยนาเวศ และ “มัจฉานุผจญภัย” ของศิตกาล โดยให้การให้คำจำกัดความของ

ประเภทภาพพจน์ของ ชุมสาย สุวรรณชมภู และนำกลุ่มตัวอย่างมาวิเคราะห์การใช้ภาพพจน์ และการจัดประเภทภาพพจน์ที่พบตามหลักการ ผลการวิจัยพบว่า มีการใช้ภาพพจน์ในวรรณกรรมเยาวชนที่ได้รับรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด จำนวน 11 ภาพพจน์ ได้แก่ 1) การเลียนแบบเสียงธรรมชาติ 2) คำถามเชิงวาทศิลป์ 3) อุปมา 4) อุปลักษณ์ 5) อติพจน์ 6) บุคลาธิษฐาน 7) ปฏิพจน์ 8) การกล่าวอ้างถึง 9) ปฏิทรรศน์ 10) สัมพจน์ และ 11) นามนัย นอกจากนี้ วรรณกรรมเยาวชนที่ได้รับรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด ยังสะท้อนภาพวัฒนธรรมและค่านิยมในสังคมไทย ได้แก่ ภาพสะท้อนเรื่องพุทธศาสนากับสังคมไทย วิธีการดำรงชีวิตของคนไทยในชนบท ค่านิยมในสังคมไทย ภูมิปัญญาพื้นบ้านของไทย และประเพณีท้องถิ่นของชาวไทยภาคใต้

อภิณตรี กันเดช (2549) ศึกษาวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์วรรณกรรมเยาวชนที่ได้รางวัลตั้งแต่ พ.ศ. 2506 ถึง พ.ศ. 2548 มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์วรรณกรรมเยาวชนที่ได้รางวัลตั้งแต่ พ.ศ. 2506 ถึง พ.ศ. 2548 ในด้านผู้จัดทำ เนื้อเรื่อง แนวคิด ตัวละคร ฉาก การนำเสนอเรื่อง การดำเนินเรื่อง และลักษณะการเรียบเรียง โดยใช้แบบบันทึกข้อมูลและแบบวิเคราะห์ข้อมูลเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากวรรณกรรมเยาวชนที่ได้รางวัลที่เป็นประชากรจำนวน 148 ชื่อเรื่อง ผลการวิจัยพบว่า วรรณกรรมเยาวชนที่ได้รับรางวัล ส่วนใหญ่จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์เอกชน วรรณกรรมเยาวชนที่ได้รับรางวัลจำนวนมากที่สุดมีเนื้อเรื่องวิถีชีวิต และมีแนวคิดเกี่ยวกับมิตรภาพ วรรณกรรมเยาวชนที่ได้รับรางวัลส่วนใหญ่ มีตัวละครเอกเป็นมนุษย์ โดยจำนวนมากที่สุดมีอายุ 12-14 ปี มีการศึกษาระดับประถมศึกษา ในด้านฉาก วรรณกรรมเยาวชนที่ได้รับรางวัลส่วนใหญ่มีแนวคิดเรื่องสมจริง มีฉากประเทศไทย โดยเป็นภาคใต้มากที่สุด มีโครงเรื่องเป็นเอกภาพและมีวิธีดำเนินเรื่องแบบเรื่องเล่า และมีโครงการใช้สุภาษิตคำพังเพย

สรุปจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมที่ได้รางวัลแสดงให้เห็นว่า มีผู้วิจัยสนใจวิเคราะห์วรรณกรรมที่ได้รับรางวัลต่าง ๆ ได้แก่ เรื่องสั้น นวนิยาย สารคดี วรรณกรรมเยาวชน ในด้านกลวิธีการนำเสนอ องค์ประกอบทางวรรณกรรม วิธีการเขียนการใช้ภาษา และคุณค่าของวรรณกรรม เนื้อเรื่อง แนวคิดเป็นจำนวนมาก

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้กล่าวมาทั้งหมดแสดงให้เห็นว่า ส่วนมากเป็นงานวิจัยที่วิเคราะห์ลักษณะของวรรณกรรม ประเภทบันเทิงคดีและสารคดี ในด้านสะท้อนภาพสังคมไทย กลวิธีการแต่งองค์ประกอบ ลักษณะของเนื้อเรื่อง แนวคิด การใช้ภาษา และคุณค่าของวรรณกรรม ทั้งนี้ ผู้แต่งได้ใช้กลวิธีการนำเสนอที่น่าสนใจ สะท้อนภาพสังคมไทยให้ผู้อ่านเห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยอย่างแจ่มชัด ช่วยให้ผู้อ่านได้รับความรู้ความเข้าใจของสังคมไทยมากขึ้นโดยผ่านวรรณกรรม และทำให้ผู้อ่านเรียนรู้วิธีการเขียนการใช้ภาษาในการประพันธ์วรรณกรรม